

לְחֶמֶי וּדְמָי: שִׁירְתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֲדָרָי¹

שְׁבַא סֵלְהוֹב

לע"נ דודי שמעון מכלוף

בין הכריכות הדקות של הספר, מה שחשבתי צל הוא הגוף האמיתי,² מתנשמים, מתלחשים, זועקים ומדברים בקול מהוסה לחלוטין חדרים, ציפורים, מרחקים, רוחות חיים ורוחות רפאים. במקום העמוס הזה, ההולך ונדחס עוד ועוד, באורות ובחשכות, בזיכרונות ושְׁכָחוֹת, מתרחשת כל הזמן – מבעד לסנוור הנורא שמתעצם כמו חתך – תשוקה; תשוקה של גוף שאיננו מסוגל להכיל את ידיעתה העמוקה של התשוקה, את סודה הגלוי, החשוף והחושף לחלוטין.

חסימתו של הכוח המתעצם לחולל שינוי מוחלט בילד הנהפך לנער בר מצווה, לגבר צעיר, מתגבשת ונהפכת לדלת נעולה, ננעלת ברוח העזה; דלת שבה אני שבה ונתקלת כמו בשם סתום. זהו שם הספר עצמו: מה שחשבתי צל הוא הגוף האמיתי.

זהו עמוד השער, והוא דלת חסומה. השם החקוק עליה, פונה אליי, מחלחל בי כמו היה קולי שלי: מה שחשבתי צל הוא הגוף, האמיתי.

דיבורו של גוף ראשון, יחיד, מוחלט, שאיזו ידיעה מהפכת חולפת בו, מציבה את הקטבים של עולמו, כמו אחרי חורבן, בסדר חדש של ידיעה; ידיעה שאיננה ניתנת ממש לשיעור, להסבר, להבנה. זוהי ידיעה המכה ככה, באחת, כמו כתובת חתומה שאין ממנה חזרה:

מה שחשבתי הוא צל, וגוף, גוף-צל, נעלם לעולם, אמיתי.

כשאני חוזרת שוב אל השער הזה, ועומדת שוב מול הכתובת שעל השער שפתע נפער, סדק כדי מעבר – אני מבינה שאני נתבעת להניח מאחוריי – את כל השמיים, המראות, החדרים, כבישי האספלט הבווערים, הפרחים, הריחות, את כל הבוהק הזה שבו חלפתי שיר אחרי שיר;

בדרך, אל עיירה נידחה, מעיר מקלט נידחת, דרך הנמשכת רצוא ושוב, בזמן, בזיכרון המשתבר לרסיסיו, לדמיונותיו, בדרך שאין בה לפנים או אחור:

1 המסה פורסמה לראשונה כאן: שבא סלהוב, "לְחֶמֶי וּדְמָי: שִׁירְתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֲדָרָי", מיכל בן-נפתלי (עורכת), מסות על אמנות ויהדות, תל אביב: רסלינג, 2016, עמ' 115-118. המערכת מודה לשבא סלהוב ולהוצאת רסלינג על הרשות לפרסם את המסה בגיליון זה.

2 שמעון אדף, מה שחשבתי צל הוא הגוף האמיתי, ירושלים: כתר, 2002.

מפאתי דרום נידחים של נפש הנהפכת גוף שאינו יכול לשאת את פעימות דמו, והוא מרחיק איתן לאן, אל הלאה, לפאתי דרום אחר, ושם אותה פעימה, והיא מניסה אותו לשוב. ולחזור.

ובכן, אל מול הכתובת על השער, אני מבינה שעליי להניח את צרור הזוהר הזה שם, בין הקירות הנסגרים שהם שירת הספר הזה, לחצות דרך הלהב והלהט והקירות הנועלים בעדי, לחצות החוצה והלאה, כמו מבעד לצל עצמו.

החוצה והלאה, אל גוף של ממשות שאינה יכולה להרפות. זוהי ממשות שאינה מרפה משום שגם היא צל, צל התמיד של צל. המשורר שמעון אדף קורא לצל המכופל הזה – והופך את המילה שוב לצליל – מחשבה.

המחשבה הלופתת, ההולמת כהד עם כל פעימה של הדם, המחשבה שאתה חושב מאז שהפציעה בך ידיעת הגוף, זרותו, תשוקתו, שבריריות פחדיו, שנאותיו, אהבתו. ושוב צל – תשוקתו. מחשבה זו, בעודך גוף, היא כבר, ועתה, צל, מתנועע וזע כמי שממְשֹׁו אינו, וכמו אבד.

צליל מחשבתו, צלה הכפול, הד החשיבה על אודות מחשבת הגוף הם הסאון הנואש, ההולך וגובר, הולך ומצטלצל, הנוסק וצולל, מחריש, שמלווה את ההולך בין שירי הספר הזה.

אני רוצה לדבר על ההליכה הזאת. השירה של שמעון אדף, בהולכי קוראת בה, הגעתי – כמו ושוב – אל מקום מוכר לחלוטין, ישנו משכבר, הדרך אליו נבעה ונעה ממנו עצמו, וסבה ושבה אליו, והמשיכה, כמו עורקים מלב.

יש בתוכי מראות שטבעו במעמקי נהר ירוק כזכוכית; ירקותו שברים שלוטשו במכחול שהאפיר והכחיל חול, שמיים ועשב. אלה הם מראות דרכו של ההלך בשירת לאה גולדברג, נתיבי דרך שאבלה לבן אשר אבד עד עולם. הפרסונה הנואשה הזו, שְׁבָה התלבשה אחת מהנשמות השרות של לאה גולדברג, היא כרוח מעומק רפאים; והקוראת היא רוח דם ובשר שמלווה את רוח הרפאים השרה במסעה הנצחי החולף במרחבי המטובעת בתהומה של ארץ שאול.

בתחומי שירת לאה, שם ראיתי רוח הלך אבוד, אור רפאים, וקראתי לו בחובי, למרות שאין אפשר, אורפיאוס. במסעו הנצחי, בהתרחקותו הדוממה ולא חדלה, הולך ונהפך ערש שירו הנד לארץ כלה, לדומה. ובין המשוררת והקוראת, בין שתי ההולכות, קיר דממה קשה. צל נחתך מبدל ביניהן, בין אשמתן ותשוקתן ואובדנן האחד.

בספר של שמעון אדף, הלכתי בארצות החיים, בנתיבות מבוך משל קדום, עתיק מנצח הזמן, מעומק גנוז של טרם זמן מרחקים, ובו שמעתי הלמות של רוגע קרב כולו ועוד פועם.

אז הגעתי אל בית ובו זך נרכן האור, בית מעט, נסוך צל ואור נמעט, מחוז־זמן טרם ער הבית – וטרם ישן. עוד הרף ונמוגים אנשיו אל מקום שבו הם אחדות אחוזה, נעטפת נשימה עמוקה. ובין הזמנים האלה, שזורים רסיסיו הדקים של אשר נשבר פרידה, נאנת, נלחש, נזעך, והיסה ליבו מאוד.

שמעתי את געגועי האנשים שבבית, את תפילתם, אימה שחזה בשרם. שמעתי שוב את המילים שהעברית החדשה איבדה. לְחַמֵּי וּלְחַמֵּי.

מילים ערביות, יהודיות, ערביות מילים ששזרו חכמינו במדרש הגדול, באריגי היקר החתומים של הגדות הנהר הנורא, דינור איום הבוער כלה מאש התפילה, מילות עולם נאסף אל חובציו והמייתו רחוקה ומושתקת, כמו בית רחוק ומושתק. בשרי ודמי לְחָמִי וּדְמִי. שמעון אדף מחזיר את קרעי ההגדה הזאת אל לבבה הנרתח לעד של העברית, שיבה שהוא מחולל בכוח לא משוער, הולם והלום, מטיח אותן כמו מבעד ללחישה השואגה בכל שיריו. מנעד הלמותו עומק רוי, זוהר לפצוע. להכות ארצה המוותה אהבה. שלא להגותה. והיא מביסה אותו כשחר המפציע ופוצע. קולה כנעילת הלילה, כנפילת עמודי החושך מאור אל אור.

עולה ונפרשת כרשת עלווה דווה על מרפסת נטושה בערב המתעווור כחושך, כהה כולו ליבול. ליל קיץ בשדרות.

קרע מכחיל הוא החלון – איילת־שחר מסתתרת בפרגודיו המוטחים של החושך והם מתנודדים סמוך אליו להקיצו. אבל הוא ער. בחדר. הקירות נופלים והוא ער וליבו ער וגופו אחוז אימה נרתחת שלא יובס כליל מהקול המשתלח להניס את כל אשר זכר, את כל אשר ביקש לכבול. עם שחר חדר. גוף שאינו נרדם. והוא חתך נחרך מזיח קיר כדלת, עלווה נכבשת אל עפר, מטיח את עברו, מפנה עורף לעתידי הנובע ממנו, הווה המתגבש כדלת מוטח ומטיח בקרבו. טורק. נועל. מודח ומדיח. מביט הבן בלב האב הנעול בו, מרחיקו ממנו והלאה כצל. מבעד לדממה שקמה ביניהם מתעצמת ידיעת גוף שאין ישנה האהבה. ואם ישנה, אינה היא אלא זאת אשר מצווה בו: בשרי ודמי.

פשר הצו, המודמם, תובע מהאהוב שאבד כמעט, לדעת. ולהיות. את אשר הוא. שאתה. בשרי ודמי. שאתה הוא אני עצמי.

המקור המוחלט, המשותף, המקור הגופני כנפש של תחושות חיינו הפשוטות כמים ומלח ולחם אשר היו לצל, שברירי ידיעת ההגנה היחידה – אהבת בשרך ודמך, משום הבשר והדם האחד – מקור מורחק זה שב ומתחייב בין קולות הספר, בדממותיו. דממת מעמקיו מקיימת את החוק העתיק ביותר של השירה הקדושה, של הדמיון הקדוש: המילים, כל מילה ומילה, דחוסה כמו גחל שבו צרורה המשמעות עד תום. וכשחדלה האש להתפשט, מופיע החלל הריק שבו מצטלל רישום קרניה הדקות של המשמעות עצמה; עצמות דקה מטל השחר, נטולת גוף, נטולת צל, ואין דבר המהווה את מראה, אין לה מראה, זולתי קול חיים – קול־גוף, לוהב כאהבה הבוערת ובוקעת מצל. ואיתו תמיד. בכל החשכה, בכל הסנוורים, בכל מרחק מהבית, בקרבתו אליו. הנוכחות הזאת היא שמותחת את האספלט ממנו ועדין, היא זו שמטלטלת את כל הפריחה להישמט אל העפר, היא זו שקורעת את השמיים להימלט ממנו והלאה, ולשוב ולחפות עליו. צו האהבה הזאת שהוא צל ונפש ושתיקה, מקים עד מבט אם ובנה. אימה וקשר. ומילה.

קשר המערסל קירות כל מקום לשירה – דפנותיו מתרחבות להכיל את עלי הדרך, את פארות נתיב מרחקיה הנכמסים לקרבת עולם, בשלכת, בהלוך המסעות, בכל הנטישות; ואת השיבה האחת, חיים, אשר חולפת מבינות לספי הצל אל פנימי שער חתום, ממתין ככפות מנעול נמוגות שייפתח.